

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA**

„A KORMÁNYZÁS TERÜLETI, TÖRTÉNETI ÉS TÁRSADALMI DIMENZIÓI”
DOKTORI PROGRAM

Partnerségtől a partnerségig
A Magyar Katolikus Egyház és az állam közötti kapcsolatok változása és értelmezése az
1980-as évektől napjainkig

LUGOSI-SZABÓ GERGELY

TÉMAVEZETŐ:

DR. HAB. SZABÓ CSABA
MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR FŐIGAZGATÓ

PÉCS, 2019.

Tartalomjegyzék

I.	A téma ismertetése, a témaválasztás indoklása	3-4.
II.	Kutatási kérdések, hipotézisek	4.
III.	A disszertáció szerkezete	5-6.
IV.	Kutatási módszerek	6-7.
V.	A disszertáció eredményei	7-9.
VI.	A disszertáció hipotéziseinek vizsgálata	9-11.
VII.	Konzekvenciák, nyitott kérdések	11-12.
VIII.	A tézisben felhasznált irodalom és egyéb források	13.
IX.	A disszertáció témakörében megjelent saját publikációk, előadások	14-17.

I. A téma ismertetése, a témaválasztás indoklása

A Katolikus Egyház kétezer éves küldetése mindig az emberhez, tágabb értelemben pedig a társadalomhoz szólt. Ez ma is így van. A társadalmi folyamatokat befolyásoló tényezőként lép fel és fejti ki álláspontját az élet legkülönbözőbb területein. Tevékenysége során azonban paradox módon gyakran kerül konfliktusba a társadalommal és az azt összefogó állammal szemben is. Ezért azt mondhatjuk, hogy az állam és a Katolikus Egyház kapcsolata a történelemben mindig is bonyolult folyamatként volt jelen. Ahogyan Márfi Gyula Veszprémi püspök egy előadásában megjegyezte: *„az Egyház és az állam kapcsolata sosem volt felhőtlen eddigi történelmünk során.”*(1)

Ugyanezt erősítette meg Trócsányi László igazságügyi miniszter is, amikor egy beszédében a vallási közösségekkel kapcsolatosan általánosan megállapította, hogy *„az állam és az egyház kapcsolatrendszere ősrégi, és a kezdetektől konfliktusokkal teli.”*(2) Így nem csak a Katolikus Egyházra, hanem általában a vallás és az állam kapcsolatára is jellemző, hogy időről-időre konfliktusokkal terhelt.

Az 1980-as évektől napjainkig eltelt közel negyven évben az állam a vallási közösségekkel való kapcsolatát a „partnerség” szóval jellemezte. Azaz olyan kapcsolatról beszélt, mely nélkülözi a markáns konfliktusokat. Az azonban, hogy valódi partnerségről beszélhetünk-e az állam és a vallási közösségek között, és ha igen, akkor mikortól, illetve milyen módon valósult ez meg, már vita tárgyát képezi. A szó klasszikus értelmében ugyanis azt mondhatjuk, hogy a partnerség feltételez egyfajta egyenrangúságot. Ebben az értelemben kérdéses, hogy létrejött-e a partnerségi viszony az állam és a vallási közösségek között, vagy a partnerség bizonyos elemei valósultak csak meg. Kutatásom ezért az állam és a vallási közösségek közötti partneri kapcsolatok vizsgálatára terjed ki. A disszertáció keretei és a vallási közösségek sokszínűsége, eltérő strukturális helyzete miatt dolgozatomat szűkítenem kellett, így jelen keretek között csupán a Magyar Katolikus Egyház és az állam kapcsolatának vizsgálatára szorítkozhattam. A Magyar Katolikus Egyház kiválasztásának oka, hogy a Magyar Katolikus Egyház több mint 1000 év óta jelen van Magyarországon, valamint a népszámlálási adatok alapján az országban e vallási közösség rendelkezik a legnagyobb társadalmi bázissal.

A választás másik oka, hogy a Magyar Katolikus Egyház a vizsgált időszakban az állam mellett a második legnagyobb intézményfenntartóvá vált. Így ebben a szerepkörben a korszakban meghatározó tényezőként jelenik meg.

A választás emellett azért is érdekesnek tűnik, mert a Magyar Katolikus Egyház, mint a Katolikus Egyház szerves része nem csupán önmagában áll, hanem egyben tagja a világ legnagyobb keresztény közösségének. A világban a 2016. évi statisztikai adatok alapján 1.299.059.000 katolikus vallású hívő élt.(3) (Ezen adatok a megkeresztelt hívekre vonatkoznak.) A katolikus felfogás szerint „*a kereszttség: általa válunk az egyház tagjává.*”(4) Ezért különösen értékes és nem marginális jelentőségű a korszak két pápalátogatása is. Emlékezetes, hogy II. János Pál 1991-ben és 1996-ban is járt Magyarországon. Ezek a lelkipásztori látogatások politikai jelentőséggel is bírtak, mellyel a disszertációmban külön is foglalkozom.

Természetesen sok esetben a hazánkban nagy múltra visszatekintő többi felekezet esetében is hasonló metódusok mentén alakultak az állammal való kapcsolatok, melyekre a disszertációmban külön is kitérek.

II. Kutatási kérdések, hipotézisek

A kutatás során az alábbi hipotézisekre kerestem a válaszokat:

1. A tárgyalt időszakban a szociológiai és más felmérések alapján az Egyház társadalmi beágyazottsága ambivalens jegyeket mutat, mely az állammal való partnerségi kapcsolatokra is kihatással van.
2. A 1980-as évektől napjainkig az állam és az Egyház (és más vallási közösségek) közötti kapcsolatok gyökeresen megváltoztak, azonban a valódi partnerségnek csupán csak bizonyos elemei valósultak meg.
3. Nem jött létre az Egyház gazdasági függetlensége, az intézményfenntartás csak állami támogatással valósulhat meg.
4. Az Egyház intenzív intézményhálózati bővülésének állami támogatása jelentős társadalmi és politikai konfliktusokkal járt.
5. Az Egyház és az állam közötti partnerség határa folyamatos vita tárgyát képezte és képezi.
6. Az állam az Egyház felé politikai gesztusokat tett, melyek a partnerségi kapcsolatok átalakulását jelezték.

III. A disszertáció szerkezete

A disszertáció az elméleti és szociológiai megalapozást követően négy korszakkal foglalkozik:

1. Álpartnerség időszaka (1980 – 1988)
2. Átmeneti időszak (1988 – 1990)
3. Útkeresés időszaka (1990 – 2010)
4. „Szövetséges” időszak (2010 – napjainkig)

Az első korszakban az állam hangsúlyozta, hogy létrejött a partnerség a vallási közösségekkel, de mint látható lesz, ezt az időszakot messze nem a partneri kapcsolat jellemezte. Ez még az állam kontrollja alatt működő és ellenőrzött vallási közösségek időszaka volt. Az 1980-as évekre az eszközök sokat finomodtak, de az alapvető célok nem változtak. A vallási közösségek belső autonóm működésük megőrzésében, az állam pedig ezen autonómia minél szélesebb körű korlátozásában volt érdekelt.

Az átmeneti időszakban (1988 – 1990) bekövetkezett fordulat a magyarországi vallási közösségek és az állam kapcsolatát új alapokra helyezte. (5) A vallási közösségek megszabadultak az állam közvetlen befolyásától, és létrejött a szabad működéshez szükséges jogszabályi környezet. Ugyanakkor az állam reálisan nem vette figyelembe a történelmi egyházak helyzetét, és olyan - elsősorban anyagi - önállóságot vártak el tőlük, mellyel azok korlátozottan vagy egyáltalán nem tudtak élni.

A rendszerváltozást követően elkezdődött egy hosszú folyamat, amelyet értelmezhetünk úgy is, mint egyfajta útkeresési időszakot. Ez az időszak hullámzóan alakult. A korszak fő kérdése a vallási közösségek működéséhez szükséges keretrendszer kialakításához szükséges feltételek biztosítása és az állam részéről a vallási közösségek társadalmi térben való pozicionálása volt. Ehhez hozzájárult az a kérdés is, hogy az állam a semlegesség elvéből következően vajon támogathatja-e a vallási közösségeket, illetve a történelmi egyházakat.

2010-től kezdődően viszont az állam újraértelmezte és új alapokra helyezte a vallási közösségekkel való kapcsolatát. A jogszabályváltozásokból következően egyértelművé vált, hogy elsősorban mely vallási közösségekkel kívánja az állam a partnerséget elmélyíteni. Ezen vallási közösségek kiemelt figyelmet és támogatást kaptak és kapnak. Emellett az új alapokra helyezett kapcsolatok vonatkozásában egyértelműnek tűnik, hogy az állam a kiválasztott vallási közösségeknek meghatározó szerepet szán bizonyos területeken, mint az oktatás és a

szociális terület, ahol egyre hangsúlyosabb szereplővé válnak a vallási közösségek. A kiemelt szerep az állam részéről egyfajta „szövetségi” viszony létesítését is ki akarja fejezni. A kérdés, hogy a kiválasztott vallási közösségek ilyen típusú kiemelése milyen hatással van, illetve lesz az állam és a vallási közösségek közötti kapcsolatokra.

IV. Kutatási módszerek

Disszertációm célja az elméleti megalapozásból kiindulva vizsgálni 1980-tól napjainkig az állam és Egyház kapcsolatát.

Szociológiai és más felmérések alapján vizsgálom az Egyház valódi társadalmi beágyazottságát, melyből következtetni lehet a partnerség alakulására.

Az állam oldaláról a jogszabályi környezet változását vizsgálom, illetve azokat a politikai gesztusokat, melyeket az Egyház irányába tett.

Az Egyház oldaláról elsősorban az egyházmegyei struktúra változását és az intézményhálózat bővülésének okait, problémáit és konfliktusait vizsgálom.

A disszertáció interdiszciplináris megközelítésű, így a történelem, a politológia, a kánonjog és a jogtudomány módszertanát felhasználva készítem dolgozatomat.

Hangsúlyozni kívánom, hogy a kutatás az állam és a vallási közösségek oldaláról is vizsgálja a partnerség alakulásának kérdését. Ahhoz, hogy vizsgálatunk objektív lehessen, szükséges minden érintett fél álláspontjának megismerése és megértése. Meggyőződésem, hogy helyes következtetések csak úgy vonhatóak le, ha az állam mellett a vallási közösségek (jelen esetben a Magyar Katolikus Egyház) adott időszakának történeti fejlődését és önreflexióját is vizsgáljuk. Erre az objektív szemléletmódra hívja fel a figyelmet Rónay Miklós is: *„probléma állami horizonton belüli szemlélése valójában az egyik fél szemléletének es történeti fejlődésének a teljes eliminációja a kérdésfeltevésből, és mint ilyen, a probléma meglehetősen kiegyensúlyozatlan megközelítése. A kérdés objektívebb szemléletéhez (...) szükség van egyrészt a történelmi tények, tényesorok vizsgálatára, másrészt a világi es az egyházi felek önreflexióinak alaposabb ismeretére. Ez utóbbi lehetővé teszi, hogy figyelembe vegyük az egyház(ak) állam(ok)hoz való tudatosan reflektált viszonyulását is.”*¹ Ezen megállapításokat alapelvként kezelem, és ennek szem előtt tartásával készítem dolgozatomat. Ugyanakkor a

---

¹ Rónay Miklós: *Állam, Egyház, politikatudomány*. in.: Politikatudományi Szemle XVII/2. 102. old.

kutatás során ennek az elvnek a korlátait is meg kellett tapasztalnom. Sok esetben ma még nem kutathatók – főként az Egyház oldaláról – a belső önreflexiók. Vannak egyházi és egyházi vezetői megnyilatkozások, melyek korlátozott bepillantást adnak egyes döntések mögöttes tartalmába.

Kutatásom során interjúkat készítettem olyan személyekkel, akik a témában meghatározó szerepet játszottak. Az interjúalanyok kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy reprezentatív módon jelenítsék meg az állam, az Egyház és a politikai pártok által képviselt elveket. Ennek megfelelően az állami oldalról Pálos Miklóssal (Antall-Boross kormány egyházi kapcsolatokért felelős államtitkára), Platthy Ivánnal (Horn kormány egyházi kapcsolatokért felelős államtitkára) és Fedor Tiborral (jelenleg is az egyházi kapcsolatokért felelős államtitkárság főosztályvezetője) beszéltem a korszak egyházpolitikájáról.

Egyházi oldalról Seregély Istvánnal (nyugalmazott Egri érsek, a Magyar katolikus Püspöki Kar volt elnöke), Várszegi Asztrikkal (püspök, Bencés szerzetes, Pannonhalmi Főapát) és Korzenszky Richárdal (bencés szerzetes, Tihanyi apát) készítettem interjút.

A politikai pártok képviselői közül Fodor Gáborral (országgyűlési képviselő - SZDSZ, Liberális Párt), Iványi Gáborral (lelkész, volt országgyűlési képviselő - SZDSZ) valamint Lukács Tamással (volt országgyűlési képviselő - KDNP) folytattam megbeszélést.

V. A disszertáció eredményei

A disszertációban az elmúlt negyven év áttekintése alapján négy korszak rajzolódott ki, melyben más és más módon alakult az állam és az Egyház kapcsolata.

Az első korszak az „álparterség” időszaka volt. Ebben az időszakban az állam a vallási közösségekkel, így az Egyházzal is, a partnerségi kapcsolatokat hangsúlyozta. Azonban amennyiben az állam elméleti viszonyát vizsgáljuk a vallási közösségekhez, akkor azt láthatjuk, hogy még az 1980-as években is a szigorúan ellenőrző (vagy korlátozó) felfogás érvényesült. Az ellenőrzés ebben az időszakban, bár kétségtelenül puhább formában, de folyamatosan jelen volt. Így partnerségről sem a szó tartalmi szempontjából, sem konkrétan nem beszélhetünk.

A második, átmeneti szakasz gyors és fontos változásokat hozott. Az állam oldaláról lebontásra kerültek a korábbi évtizedekben hozott korlátozó intézkedések. Megszűnt az állami kontrollt gyakorló Állami Egyházügyi Hivatal. Megszületett az Alkotmány módosítása,

illetve a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. IV. törvény, mely közel húsz éven keresztül szabályozta az állam és a vallási közösségek kapcsolatát. Újra szabadon működhettek a szerzetesrendek, és sor került II. János Pál pápa meghívására is. Az átmeneti időszakban elméleti szinten is radikálisan változott az állam viszonyulása a vallási közösségekhez. Kialakult a semleges, de kooperatív, együttműködő típusú felfogás.

A harmadik szakaszban, az útkeresés szakaszában lényegében ezen állami felfogás határpontjai körül alakultak ki viták. A fő kérdés a semlegesség és a kooperáció közötti határ megtalálása, értelmezése volt. Ennek a vitának az első gyakorlati problematikája a vallási közösségektől korábban jogtalanul elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatása körül bontakozott ki. Az 1990-ben megalakult kormány két problematikát akart megoldani egyszerre. Egyrészt a jogtalanul elkobzott ingatlanokat vissza akarta szolgáltatni, másrészt azonban a vallási közösségeket az ingatlan-visszaadások funkcióhoz kötésével arra akarta „ösztönözni,” hogy intézményfenntartókká váljanak. Így a kooperációt az Egyházzal és a vallási közösségekkel immáron nem csak elméleti síkon kellett megvalósítani, hanem az intézményfenntartás szintjén is. Az állam ugyanis azért, hogy a vallási közösségeket intézményfenntartókká tette, egyúttal a felmerülő finanszírozási kérdéseket is meg kellett oldja. A hazánkban nagy múltra visszatekintő vallási közösségek esetében ugyanis egyre távolibbnak tűnt az a cél, hogy hosszú távon az államtól független gazdasági autonómiával rendelkezzenek. A vallási közösségek, köztük az Egyház, egyre bővülő, társadalmat szolgáló intézményeinek (oktatási, szociális stb.) finanszírozási problematikája a korszakban kiemelt kérdéssé vált.

Az 1990-es évek végén ugyanakkor megjelent a politikai gondolkodásban az úgynevezett „megélhetési” egyházak fogalma, melynek okán leginkább a jobboldali politikusok egyre jobban sürgették az állam részéről a finanszírozás kérdésének megoldását.

A jelenlegi, negyedik, korszakban az állam a vallási közösségekkel való kapcsolattartás terén kétszintű szabályozást kísérelt meg. Ennek megfelelően jogszabályban határozta meg azokat a vallási közösségeket (jelenleg 32 ilyen közösség van), melyeket egyházként ismer el, míg a többi közösség jogi értelemben nem kap egyházi státuszt, hanem különleges egyesületi formában működhet. Az állam 2010-től kezdődően a kiemelt egyházakhoz fűződő viszonyával kapcsolatosan a partnerség helyett egyre inkább a „szövetség” kifejezést kezdte használni. Ezzel a kormányzat lényegében azt sugallja, mintha az állam és a kiemelt vallási közösségek, köztük az Egyház is, közös felelősséget viselnének olyan területeken, mint az oktatás, vagy a szociális terület.

Mindebből következik, hogy az állam részéről a partnerség értelmezése széles skálán mozgott és mozog. Objektíven szemlélve azt mondhatjuk, hogy a valódi partnerség egyik időszakban sem valósult meg. A rendszerváltozást megelőzően a korlátozó, ellenőrző államfelfogásból nem következhetett partnerségi kapcsolat. A rendszerváltozást követően viszont érdemes két síkon vizsgálni a kérdést. Az egyik oldalon az újonnan alakult vallási közösségek érdemben nem érték el azt a társadalmi befolyási szintet (a Hit Gyülekezetét kivéve), hogy az állammal partneri viszonyt alakíthassanak ki. Ebben az esetben inkább azt lehet mondani, hogy az állam és a vallási közösségek között semleges viszony alakult ki. Az intézményfenntartás vonatkozásában viszont azt láthatjuk, hogy a hazánkban nagy múltra visszatekintő vallási közösségekre – melyek társadalmi támogatottsága jelentős volt – az állam partnerként tekintett, így egyre több intézmény működtetését bízta rájuk. A vallási közösségeknek, így az Egyháznak is, mindez óriási feladatot és nehézséget jelentett. Az egyre bővülő intézményrendszer fenntartását és működtetését állami támogatás nélkül nem tudták megvalósítani.

Ugyanakkor ezen időszakban az állam mellett a Magyar Katolikus Egyház is átalakult. Új egyházmegyék jöttek létre, ismét megjelentek a szerzetesrendek. A hitéleti tevékenység szabadon és korlátozás nélkül gyakorolhatóvá vált. Az Egyház számára kétségtelenül a szabadság korszaka kezdődött el. Ebből a szempontból megvalósult a belső autonómia. Az önálló gazdasági autonómia hiánya miatt azonban a vallási közösségek, így az Egyház számára is, az intézményrendszer bővülése olyan kényszerpályát jelentett, melyben az önálló mozgástér korlátozottan valósulhatott meg. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az Egyház és a többi vallási közösség túlvállalták magukat, melynek következtében óhatatlanul is függőségi viszonyba kerültek az állammal. A függőségi viszony a finanszírozás területén egyértelműen megmutatkozott, mely gátolta a valódi, egyenrangú felek közötti partnerségi kapcsolat kialakulását.

VI. A disszertáció hipotéziseinek vizsgálata

1. Első hipotézisem a szociológia beágyazottságára vonatkozott. Ennek vizsgálata során azt láthatjuk, hogy a '80-as évektől kezdődően készült felmérések alapján a társadalom többsége önmagát vallásosnak definiálta. Az intézményesült vallási közösségekhez való konkrét viszony azonban már korántsem ilyen egyértelmű. Ebben a szegmensben jóval kevesebben vallották magukat valamely vallási felekezethez

tartozónak, a számok azonban még mindig magas társadalmi beágyazottságot mutattak. A szociológiai kutatások kimutatták, hogy a felekezethez tartozáson belül szűkebb az egyházián hívők száma. Ők azok, akik rendszeresen járnak vallási összejövetelekre, az adott közösség tanítását elfogadják és annak megfelelően élik az életüket. Ők a felmérések alapján csupán a vallásos lakosság 3-5%-át teszik ki (őket lehet elkötelezett vallásosnak tekinteni). A társadalom oldaláról tehát nem egyértelmű az intézményesült vallási közösségek, így az Egyház valódi társadalmi szerepe. Ebből a szempontból az Egyház megnyilatkozásai nem feltétlenül esnek egybe a társadalom többségének véleményével. Jellemzően a hit kérdésével kapcsolatban a társadalom többségének a véleménye nem egyezik az Egyház véleményével. (Erre konkrét példa az abortusz kérdésében kibontakozott viták.) A szociális kérdésekben ugyanakkor az Egyház álláspontja a társadalom többségének véleményével megegyezik. Ez pedig az Egyház és az állam kapcsolatára is kihatással van.

2. A második hipotézisben a partnerség megvalósulásának kérdésével foglalkozom. Ezt már az általános megállapításoknál is jeleztem, hogy véleményem szerint valódi partneri kapcsolatokról a tárgyalt korszakban nem beszélhetünk. Míg a '80-as években elsősorban politikai függést láthatunk, addig a rendszerváltozást követően gazdasági függést tapasztalhatunk. Mindkettő lényegében gátló tényezője a valódi partneri kapcsolatok megvalósításának.
3. Ezzel összefüggésben a harmadik hipotézisben megfogalmazott állítás is igaznak tűnik, azaz az Egyház gazdasági autonómiájának hiánya miatt a rendszerváltozástól kezdődően az Egyház az egyre bővülő intézményrendszerét önmagában képtelen fenntartani. A fenntartáshoz jelentős állami támogatások igénybevétele szükséges, mely függőségi helyzetet eredményez.
4. A negyedik hipotézisem szerint a függőségi viszony mellett az intézményhálózati bővülés állami támogatása jelentős társadalmi és politikai konfliktusokkal járt. A társadalmi feszültségekre példaként a Dabasári iskolaátadás ügyét lehet említeni, míg a politika oldaláról az SZDSZ azon álláspontjára érdemes emlékezni, melyben a párt hangsúlyozottan kiállt amellett, hogy a vallási közösségek tartsák el önmagukat. Ugyanakkor azt is érdemes hangsúlyozni, hogy függetlenül attól, hogy mely politikai

erő, vagy erők kormányoztak az intézményátadások kisebb-nagyobb mértékben, de folyamatosan zajlottak.

5. Az intézményhálózat bővülése okán időről-időre felmerül az állam és az Egyház közötti partnerség határának vitája. Meglátásom szerint mivel a valódi partnerség nem valósult meg, sőt, 2010-től kezdődően a „szövetséges” irányban még torzult is, ezért valóban kérdés, hogy az állam és a vallási közösségek, benne az Egyház valódi partneri kapcsolata hogyan alakítható ki úgy, hogy az megfeleljen az Alkotmányban, illetve az Alaptörvényben lefektetett semlegességi kritériumoknak. Meglátásom szerint az első és legfontosabb feladat a többször említett vallási közösségek gazdasági függetlenségének megteremtése. Ezt követően lehet megfogalmazni a partnerség azon kritériumait, melyek a semlegesség és a kooperáció alapján egymás kölcsönös elfogadása mellett biztosítják az állam és a vallási közösségek, benne az Egyház szabadságát.
6. Az állam valóban mind a négy tárgyalt korszakban tett az Egyház irányába politikai gesztusokat, melyek a partnerségi kapcsolatok átalakulását jelezték. Ilyen politikai gesztusok voltak az egyházi ünnepek munkaszüneti nappá nyilvánítása, kísérlet a vasárnapi boltbezárás bevezetésére, vagy a különböző vallási rendezvények, események támogatása.

VII. Konzekvenciák, nyitott kérdések

Végső konzekvenciaként idézném Shanda Balázs megállapítását: „*A szabadságot és az eszköztelenséget egyszerre élheti meg az Egyház.*”(7) Azt gondolom, hogy ez a megállapítás hűen kifejezi az Egyház elmúlt időszakának helyzetét. A belső autonómia, mely a hit megélésében biztosította a szabadságot az Egyház részére, megvalósult. Ugyanakkor az intézményfenntartói szerepkör finanszírozási szempontból olyan mértékben meghaladta az Egyház valós lehetőségeit, hogy emiatt függőségi helyzetbe került az állammal. Az állam oldaláról a partnerség hangoztatásával egyre nagyobb mértékben vonták be az Egyházat és más vallási közösségeket az oktatási, szociális intézményrendszerek fenntartásába, működtetésébe. Olyannyira, hogy a 2010-es évektől kezdődően a partnerséget a szövetség szóval kezdték felváltani. Az állam tehát szoros elköteleződést vár az Egyháztól, melynek

érdekében hajlandó a részére anyagi támogatást is nyújtani. Ezzel kapcsolatosan érdekes Balogh Zoltán kijelentése, aki miután visszatért a lelkeszi hivatáshoz, így nyilatkozott: „(...) a kormánynak nem feladata a keresztény hit védelme és képviselése. Ez azoknak a közösségeknek a feladata, akik ilyen alapon állnak. De a keresztény értékek alapján kinőtt életvitelt és kultúrát megvédeni, az a kormány feladata. Tehát az, hogy mi megvédjük a keresztény Európát, meg a kereszténységet, az merev, durva leegyszerűsítés. Így gőgösen is hangzik. De azzal egyetértek, hogy Magyarország egy olyan ország, amelynek a történelmében, kultúrájában döntőek a keresztény értékek, és nekünk ezeket a kereteket meg kell védeni. A cél, hogy ezek a keresztény értékek erősebbek tudjanak lenni, meg tudjanak újulni. De nem a politikusok újítják meg a keresztény értékeket, ez az egyházi közösségek feladata. (...) nem feltétlenül verbális teljesítményre van szükség, hanem arra a fajta tanúságtételre, mely nem maga előtt kiált, hogy 'én keresztény vagyok', hanem tettekben nyilvánul meg.”(8)

Mindebből látható és az következik, hogy a valós partneri viszony megteremtése korántsem zárult le, sőt, a kormányzat részéről egyfajta szereptévesztés is érzékelhető.

Nyitott kérdés továbbá, hogy hosszútávon az Egyház, de más vallási közösségek által működtetett intézmények finanszírozásának megoldása hogyan alakul, és ennek milyen hatása lesz a partnerségi kapcsolatokra. Ezzel kapcsolatosan Hortobágyi T. Cirill OSB, Pannonhalma 2018. január 6-án megválasztott és Ferenc pápa által 2018. február 16-án kinevezett új apátja, az alábbi megállapításokat tette: „Az a kérdés, hogy egy szerzetesi közösség vagy egyház miként tudja megőrizni a prófétai jellegét, amiben az is benne van, hogy ha valami visszaélést érez a társadalomban, akkor azt nyíltan szóvá teszi. Kulcskérdés, hogy ha kritikusan szólal meg, ne érezze azt, hogy nem jut hozzá a forrásokhoz, és lehetetlen helyzetbe kerül. A jövőnek egy kicsit ez a tétje: megmarad-e ez a lehetőség, vagy az egyházak egyre inkább abba a helyzetbe szorulnak, hogy a finanszírozás miatt zárójelbe teszik a prófétai szerepüket.”(9)

Kérdés továbbá, hogy az Egyház még meddig vehet át intézményeket az államtól, illetve azt hogyan tudja majd működtetni. Hasonló kérdés, hogy Magyarországon az Egyház intézményfenntartó, vagy hitéleti közösségként fog-e a társadalom javára tevékenykedni.

Ebből is látszik, hogy az állam és az Egyház kapcsolata nem statikus, hanem dinamikusan változó. Ugyanakkor annak a kényes egyensúlynak a megtalálása és fenntartása, mellyel az államnak semleges, de kooperatív voltából adódóan az Egyházzal viszonyulnia kellene, még várat magára. A valódi partnerség kialakítása csak akkor képzelhető el, ha a két fél között semmilyen függési viszony nem áll fenn.

VIII. A tézisben felhasznált irodalom és egyéb források

1. Márfi Gyula előadása a Szaléziániumban. Sajtó megjelenése 2013. augusztus 23.
<http://www.magyarkurir.hu/hirek/marfi-gyula-ersek-egyhaz-es-allam-kapcsolata-sosem-volt-felhotlen>
2. Trócsányi László: *Állam és egyház kapcsolata ősrégi és konfliktusokkal teli.* in: 24hu
<https://24.hu/belfold/2016/10/16/trocsanyi-allam-es-egyhaz-kapcsolata-osregi-es-konfliktusokkal-teli/>
3. Adatok: Catholic Church Statistics 2018. in.: http://www.fides.org/en/news/64944-VATICAN_CATHOLIC_CHURCH_STATISTICS_2018 és [World Christian Database](http://www.worldchristiandatabase.org/wcd/). In.: <http://www.worldchristiandatabase.org/wcd/>
4. dr. Lukács László: *Dogmatika IV. A Szentségek.* Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest. 2007.
5. Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás.* Rubicon-könyvek 2003.
6. Rónay Miklós: *Állam, Egyház, politikatudomány.* in.: Politikatudományi Szemle XVII/2.
7. Schada Balázs: *Új alapokon az Egyház és az állam kapcsolata.* (in.: 1100 éve Európa szívében. szerk.: Fülöp Zsuzsanna.) Jel 2000/3 (XII), 10-14, Budapest, 2000.
8. Gégény István: *Balogh Zoltánnal készült interjú.* in: https://szemlelek.blog.hu/2018/10/29/balog_zoltan_hiszek_a_nyilt_vitakban
9. Orosz Márton–Palkó István: Interjú az új Pannonhalmi apáttal.
https://www.portfolio.hu/impakt/uj_pannonhalmi_foapat_van_igazsag_abban_hogy_a_hivek_tartsak_el_az_egyhazat.291820.html?utm_source=index.hu&utm_medium=doboz&utm_campaign=link

IX. A disszertáció témakörében megjelent saját publikációk, előadások

Publikáció címe

1. A vallási entitás magyarországi érdekérvényesítő képességének egyes aspektusai a rendszerváltozást követően.
in: Phd-hallgatók II. konferenciája 2013. május 3. szerk.: Gyarmati Enikő. Liceum kiadó, Eger. 2014. 93-107. old.
2. Az egyházi ingatlanok rendezésének jogi szabályozása az 1991. évi XXXII. törvény alapján.
in: Egyháztörténeti tanulmányok. szerk.: Ambrus László. Líceum Kiadó, Eger 2016. 102-118. old.
3. A Kárpát-medence felekezeteinek lélekszáma, nemzetiségi összetétele, valamint városiasodási mutatóinak összehasonlítása az 1910-es népszámlálás alapján.
in: Nemzet és kisebbség. Társadalomtörténeti változások a XIX–XX. században. szerk: Bóna László – Hajdú Anikó. TéKa Komárom, 2014. 161-179. old
4. Felekezetfinanszírozási kérdések Magyarországon. in: Jel Újság.
<http://www.jelujsag.hu/felekezetfinanszirozasi-kerdesek-magyarorszagon#top>
5. Az állam és a vallási közösségek közötti viszony átalakulása 1988–1990 között.
in: Egyháztörténeti Szemle. 18. 4. szám. szerk.: Balogh Judit – Dienes Dénes – Fazekas Csaba. Sárospatak – Miskolc. 2017. 111-123. old.
6. Ki mutasson irányt?
in.: Jel Újság.
<http://www.jelujsag.hu/ki-mutasson-iranyt>

7. Államrendszerek és vallási közösségek viszonya.
in: Jel Újság.
<http://www.jelujsg.hu/allamrendszerek-es-vallasi-kozossegek-viszonya>
8. Az Egyház és az állam fogalmi leírása, általános viszonyulási aspektusai, valamint társadalmi vetületének vizsgálata a rendszerváltozást követően Magyarországon.
in: Globalizáció vagy lokalizáció a Baltikumtól az Adriáig? V. Veszprémi Magyarságtudományi Kutatások Konferencia tanulmánykötet. Kiadói nyilatkozat a megjelenésről.)
9. Az egyházmegyei határok változása a rendszerváltozást követően Magyarországon.
in: Fiatal kutatók és doktoranduszok VII. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete. (szerk.: Kiss Gábor) Pécs, 2017. 139-146. old.
10. Problems Surrounding the expansion of Ecclesiastical institutions between 1989 and 2018
Befogadó nyilatkozat.
Várható megjelenés in.: *Volum of the 8th Conference of Junior Theologians and Doctoral Students.* szerk.: Gábor Kiss. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2019.
11. Az egyházi, felekezeti oktatási intézményrendszer változása a rendszerváltozást követően.
in.: *Fiatal kutatók és doktoranduszok VIII. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete.* szerk. szerk.: Kiss Gábor. Budapest, 2018. 159-165. old.

Konferencia előadás címe

1. A vallási entitás magyarországi érdekérvényesítő képességének egyes aspektusai a rendszerváltozást követően.
2013. május 3. Eger, EKF Történelemtudományi Doktori Iskola.
2. Az egyházi ingatlanok rendezésének jogi szabályozása az 1991. évi XXXII. törvény alapján.
2014. március 28. Eger, EKF Történelemtudományi Doktori Iskola.

3. A Kárpát-medence felekezeteinek lélekszáma, nemzetiségi összetétele, valamint városiasodási mutatóinak összehasonlítása az 1910-es népszámlálás alapján.
2014. március 13. Eger, Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos Társulata.
4. Az ÁEH Elnökének 1987-es Országgyűlési beszámolója, valamint az állam és az Egyház viszonya az 1980-as években.
2015. május 19. Budapest, Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos Társulata.
5. Az Egyház és az állam fogalmi leírása, általános viszonyulási aspektusai, valamint társadalmi vetületének vizsgálata a rendszerváltozást követően Magyarországon.
2016. 11. 10-11. Veszprém, Veszprémi Magyarságtudományi Kutatások Műhely, MTA Veszprémi Területi Bizottsága.
6. Az állam és a vallási közösségek közötti viszony átalakulása valamint annak konkrét megvalósulása a Magyar Katolikus Egyház vonatkozásában 1988–1990 közötti időszakban.
2016. 11. 17. Eger, Eszterházy Károly Egyetem Doktorandusz Önkormányzata és az Esterhazyánium Kutatócsoport.
7. Az állam és a vallási közösségek közötti kapcsolatok jogi hátterének újraszabályozásából következően a felekezeti oktatás intézményrendszerének finanszírozási helyzete Magyarországon a rendszerváltozást követően.
2016. 12. 02. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Doktori Iskola.
8. Az egyházmegyei határok változása a rendszerváltozást követően Magyarországon.
2017. 02. 10-12. Pécs, Doktoranduszok Országos Szövetsége Hittudományi Osztály.
9. Kisebbség a kisebbségben – a magyar görögkatolikus hívek helyzete a reformkortól a Monarchia felbomlásáig.
2017. 11. 23-24. Veszprém, Veszprémi Magyarságtudományi Kutatások Műhely, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Nemzetstratégiai Kutatóintézet.
10. A vallási közösségek oktatási intézményrendszerének finanszírozási problémái

Magyarországon 1989-2011 között.

2018. 02. 09-11. Pécs, Doktoranduszok Országos Szövetsége Hittudományi Osztály.